

DRUHÁ KAPITOLA

ZODPOVEDNÉ PODNIKANIE

V súčasnom globalizovanom obchodnom svete je obchod často využívaný ako prostriedok na export konceptu ochrany ľudských práv (alebo aspoň ich časti), a to i do krajín, ktoré ich neuznávajú. Aktuálne trendy opustili klasický koncept aplikácie medzinárodných princípov iba prostredníctvom vlád smerom k širšiemu konceptu, prostredníctvom vlád a spoločností. V týchto nových trendoch je (nadmárodná) spoločnosť chápaná ako „orgán spoločnosti“ podľa definície Všeobecnej deklarácie ľudských práv („každý jednotlivec a každý orgán spoločnosti má šíriť úctu k týmto právam a slobodám a zabezpečovať ich všeobecné a účinné uznávanie“). Z tohto dôvodu sa relevantné časti základných ľudských práv stali globálne aplikovateľné a otvorené trhy vyžadujú od trhových hráčov, aby ich dodržiavali. Transfer zodpovednosti za dodržiavanie ľudských práv zo štátov na privátny sektor sa realizuje najmä prostredníctvom rôznych iniciatív OSN zameraných na zodpovedné podnikanie (napr. *UN Principles for Responsible Investment*, *UNEP Equator Principles*, *UNHCR Business and Human Rights*, *UNODC Anti-corruption* alebo *UNCTAD Corporate Responsibility Reporting*).⁴⁶

V podmienkach podnikania je teda možné zodpovedné podnikanie vnímať vo dvoch polohách. Prvou z nich je tzv. spoločensky zodpovedné podnikanie – *corporate social responsibility*, ktorého podstatu predstavuje „...koncept zameriavajúci sa na zvyšovanie konkurencieschopnosti a atraktívnosti podnikania. Podstata filozofie SZP (spoločensky zodpovedného podnikania – pozn. autora) spočíva v posune pohľadu z úrovne ‚profit-only‘, podnikateľskej snahy a obmedzenosti na dosahovanie neustále vyšších ziskov, na úroveň ‚triple-bottom-line‘, podnikanie založené na sociálnom, environmentálnom a ekonomickom pilieri s cieľom dosiahnuť udržateľný, transparentný a zodpovedný rozvoj.“⁴⁷

⁴⁶ KOVÁČIKOVÁ, H., BLAŽO, O. Entrepreneurs' legal responsibility for Human Rights observance in globalized business world. In *Globalization and its socio-economic consequences [elektronický dokument]: proceedings*. 1. vyd. Žilina : Žilinská univerzita v Žiline, 2018. [online], s. 214.

⁴⁷ ŠMIDA, L., HRDINOVÁ, G., SAKÁL, P. Predpoklady budovania spoločensky zodpovedného podnikania ako súčasť udržateľnej spoločnosti v zmysle konceptu udržateľného rozvoja. In *Špecializovaný elektronický časopis zameraný na vedecko-technické výstupy grantových úloh*

Z uvedeného vyplýva, že do istej miery ide o ustálenú ideu, ktorej podstata smeruje k tomu, ako by to malo byť v oblasti realizácie podnikateľskej činnosti, v rámci ktorej by nemalo byť len jediným kritériom a cieľom dosahovanie zisku. Hodnotenie ukazovateľov, ktoré tvoria podstatu tohto konceptu, je pritom predmetom záujmu v medzinárodnom priestore tak na úrovni jednotlivých podnikateľov, ako aj z hľadiska ich celkovej realizácie na úrovni ich porovnávania medzi štátmi.⁴⁸

V druhej rovine možno pojem „zodpovednosť“ v oblasti podnikania vnímať prostredníctvom konkrétnych právnych noriem obsahujúcich konkrétne povinnosti a sankcie, ktoré sú s ich porušením spojené. V tejto publikácii sa zameriavame na analýzu oboch týchto polôh, v rámci ktorých sa kategória zodpovednosti aplikuje ako ich fundament, pričom výsledkom by mohol byť komplexný pohľad na tieto oblasti, v ktorých sa zodpovednosť vyskytuje tak, aby nestáli len popri sebe, ale mohli byť funkčne prepojené tak, aby vytvárali celok, ktorý bude prospešný pre podnikateľské prostredie, ako aj spoločnosť, v rámci ktorej podnikatelia vytvárajú hodnoty a ovplyvňujú život jednotlivcov.

1. Spoločensky zodpovedné podnikanie

Vo všeobecnosti možno problematiku zodpovedného riadenia obchodných spoločností vnímať vo viacerých rovinách. Primárne z pohľadu právnej úpravy a stavu *de lege lata* ako súbor právnych noriem, ktoré vytvárajú právny rámec a ustanovujú podmienky pre vykonávanie riadiacich funkcií v obchodných spoločnostiach (obdobne aj v iných podnikateľských subjektoch), a sekundárne z pohľadu širších súvislostí realizácie podnikateľskej činnosti vrátane jej

a podnikových inovačných stratégií. 21/2011, Košice : Technická univerzita v Košiciach Ústav technológií a manažmentu, s. 198.

⁴⁸ Blížšie pozri FIFEKOVÁ, E., KARABÍNOŠ, S., LÁBAJ, M. *Úspešnosť Slovenska vo vytváraní podmienok pre spoločensky zodpovedné podnikanie*. Bratislava, máj 2011, dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/spolocenska-zodpovednost/sprava-ovytvarani-pomienok-pre-szp-na-slovensku.pdf>, a PATAKYOVÁ, M., GRAMBLIČKOVÁ, B., MAZÚR, J., DUTKOVÁ, P. *Specificities of Corporate Governance and Financial Regulation of Companies under the Challenges of Sustainability*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018 dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Katedry/KOPHP/rozne/Specificities_of_Corporate_Governance_and_Financial_Regulation_of_Companies_under_the_Challenges_of_Sustainability.pdf.

ekonomickej, sociálnej, environmentálnej oblasti, na ktoré výkon podnikateľskej činnosti bez pochyb vplyva. V tejto súvislosti sa hovorí aj o tzv. spoločensky zodpovednom podnikaní - *Corporate social responsibility*, čo je pojem relatívne dobre zadefinovaný a rozvinutý v niektorých krajinách západnej Európy, pričom jeho korene siahajú do anglosaského prostredia, v ktorom sa neustále rozvíja.⁴⁹

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že spoločensky zodpovedné podnikanie predstavuje koncept, ktorý posúva krajinu k udržateľnému rozvoju, prepája jej ekonomický rozvoj so sociálnou inklúziou, environmentálnou únosnosťou a inštitucionálnou kvalitou. V ostatnom období sa vytváraníu podmienok pre spoločensky zodpovedné podnikanie venuje stále väčšia pozornosť, a to nielen na úrovni jednotlivých firiem, ale aj na úrovni celých krajín, stáva sa strategickou prioritou vlád mnohých krajín. Podstatou tohto konceptu je obchodná spoločnosť, ktorej prioritou je integrácia spoločenského záujmu do jej aktivít, resp. posun pohľadu z úrovne „*profit-only*“, podnikateľskej snahy a obmedzenosti na dosahovanie neustále vyšších ziskov, na úroveň „*triple-bottom-line*“, podnikanie založené na sociálnom, environmentálnom a ekonomickom pilieri s cieľom dosiahnuť udržateľný, transparentný a zodpovedný rozvoj.⁵⁰

Konceptu CSR sa venuje viacero organizácií, ktoré sa snažia o jeho vymedzenie pre potreby jeho praktickej aplikácie v podnikateľskom prostredí. V tomto zmysle môžeme spomenúť napríklad definíciu organizácie *Business in the Community*, ktorá definuje zodpovedné podnikanie ako „*manažovanie pozitívnych vplyvov, ktoré má firma na spoločnosť a na životné prostredie, a ktoré dosahuje svojimi činnosťami, produktmi alebo službami, a prostredníctvom interakcie s kľúčovými stakeholdermi ako sú zamestnanci, spotrebitelia, investori, komunity a dodávatelia.*“⁵¹

⁴⁹ K vývoju konceptu CSR bližšie pozri PATAKYOVÁ, M., GRAMBLIČKOVÁ, B. Spoločenská zodpovednosť obchodných spoločností a trvalo udržateľný rozvoj. In *Konflikty záujmov v práve obchodných spoločností*. Bratislava : Wolters Kluwer SR, s. 32 - 36.

⁵⁰ ŠMIDA, L., HRDINOVÁ, G., SAKÁL, P. Predpoklady budovania spoločensky zodpovedného podnikania ako súčasť udržateľnej spoločnosti v zmysle konceptu udržateľného rozvoja. In *Transfer inovácií*. 21/2011, s. 198 - 199.

⁵¹ BUSSARD, A., MARČEK, E., MARKUŠ, M., BUNČÁK, M., MAZURKIEWICZ, P. *Spoločensky zodpovedné podnikanie*. Bratislava : Integra, s. 6. Dostupné on-line: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/spolocenska-zodpovednost/csr-nahlad-vseobec.-dobry.pdf>.

Obdobne je tento koncept možné vnímať ako kontinuálny záväzok podnikov správať sa eticky, prispievať k trvalo udržateľnému ekonomickému rozvoju a zároveň prispievať k zlepšovaniu kvality života zamestnancov, ich rodín, ako aj lokálnej komunity a spoločnosti ako celku.⁵²

Z hľadiska ustálenia definície pojmu „spoločensky zodpovedné podnikanie“ považujeme za dôležité spomenúť, že sa touto otázkou významne zaoberala aj Európska komisia, ktorá sa ako prvá pokúsila o relatívne formálne zadefinovanie tohto konceptu v oficiálnom dokumente, ktorým je *Green paper: Promoting a European framework for Corporate social responsibility*, ktorý definuje spoločensky zodpovedné podnikanie ako koncept, podľa ktorého spoločnosti na dobrovoľnom základe integrujú sociálne a environmentálne záujmy do svojich obchodných operácií a do interakcie so svojimi zainteresovanými stranami.⁵³

Väčšinu definícií CSR teda spája jednotiaci prvok, ktorý spočíva vo vymedzení tohto pojmu prostredníctvom určitých charakteristických črt realizácie podnikania, ktoré integrujú do svojho podnikania sociálne a environmentálne záujmy a vo vzájomnej interakcii so svojimi zainteresovanými stranami na dobrovoľnej báze. Je potrebné uviesť, že byť spoločensky zodpovedný znamená nielen splnenie zákonných očakávaní, ale tento rámec aj prekračovať a investovať „viac“ do ľudského kapitálu, do životného prostredia a vzťahov so zainteresovanými stranami. CSR teda determinuje najmä: dobrovoľnosť, iniciatíva aktivít nad rámec vyžadovaný príslušnou legislatívou, celkové zlepšovanie kvality života, trvalo udržateľný rozvoj a tiež integrácia sociálnych a ekologických princípov tohto konceptu do bežnej obchodnej praxe.

Je potrebné poznamenať, že CSR môže *a priori* vzbudzovať určité obavy podnikateľov, ktoré sa týkajú najmä zvýšených nákladových položiek, ktoré by mohli podnikateľa pri snahe o realizáciu tohto konceptu zaťažovať nad rámec minimálnych zákonom požadovaných povinností. Domnievame sa, že práve tento faktor, t. j. zvýšené nároky na financie, ako aj personálny substrát, jeho kvalifikovanosť odrádzajú podnikateľov od jeho realizácie v podnikateľskej praxi. V tomto zmysle je nutné poznamenať, že koncepcia CSR je v zásade určená primárne najmä pre veľké spoločnosti, aj keď jednotlivé nástroje a postupy CSR sú aplikovateľné aj na úrovni malých a stredných podnikateľov. Okrem

⁵² World Business Council for Sustainable Development: <http://www.wbcsd.org>.

⁵³ Pozri Green paper: Promoting a European framework for Corporate social responsibility, 2001, s. 8. Dostupná na: file:///C:/Users/peter.lukacka/Desktop/DOC-01-9_EN.pdf.

získania určitej komparačnej výhody oproti podnikateľom, ktorí sa v rámci svojich preferencií nezameriavajú na tento vyšší štandard podnikania, sa tu, podľa nášho názoru, vytvára priestor pre väčšiu ingerenciu štátu, ktorého výsledkom by mohla byť určitá forma podpory práve tých podnikateľov, ktorí majú záujem o tento vyšší štandard podnikania, a tým by štát *de facto* podporoval aj jednotlivé oblasti, v rámci ktorých sa CSR realizuje, a to najmä environmentálnu a sociálnu. Ako najvýznamnejšiu časť, ktorej sa koncept spoločensky zodpovedného podnikania dotýka, vnímame práve jeho stránku podporujúcu zodpovedné podnikanie v oblasti ekológie a životného prostredia. Domnievame sa, že práve táto oblasť vzbudzuje v ostatnom období veľmi významné vášne, ktoré nie je vhodné brať na ľahkú váhu.

V nedávnom období bola publikovaná informácia z pracovnej verzie správy Organizácie Spojených národov (OSN), venujúcej sa problematike ničenia prírodných zdrojov, od ktorých závisí prežitie ľudstva, a že až miliónu druhov na planéte hrozí vyhynutie v dôsledku činnosti človeka. Zrýchľujúce sa tempo úbytku čistého vzduchu, pitnej vody, lesov absorbujúcich oxid uhličitý, opelujúceho hmyzu, rýb bohatých na bielkoviny, ale napríklad aj mangrovníkových porastov, ktoré zmiernujú dopady búrok na pobrežné oblasti, predstavujú podobnú hrozbu ako zmena klímy. Vedúci skupiny, ktorú OSN poverila vypracovaním tejto správy, je Robert Watson, ktorý vyhlásil, že: „*spôsob, akým vyrábame potraviny a energiu, podkopáva regulačnú schopnosť prírody.*“⁵⁴

Ak teda vychádzame z premisy, že je potrebné, aby podnikatelia, obchodné spoločnosti, ktoré vo významnej miere ovplyvňujú kvalitu života na Zemi, životné prostredie a život svojich zamestnancov, mali v nejakej forme reflektovať na tieto skutočnosti, a z toho plynúcu adekvátnu mieru svojej zodpovednosti, tak sa nám koncept CSR javí ako dobrý a vhodný všeobecnej podpory. Otázkou však zostáva riešenie konfliktu medzi cieľom maximalizácie zisku a realizácie princípov CSR, ktoré sú do istej miery spojené so zvýšenými nákladmi.

Okrem určitého morálneho, etického rozmeru odôvodňujúceho potrebu väčšej podpory konceptu CSR dávame do pozornosti predsa len aj právno-normatívne súvislosti, ktoré vnímame napríklad v čl. 55 ods. 1 Ústavy SR, podľa ktorého: „*Hospodárstvo Slovenskej republiky sa zakladá na princípoch sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky.*“ Domnievame sa, že v duchu

⁵⁴ Pozri <https://www.enviroportal.sk/clanok/osn-az-milionu-druhov-hrozi-pre-cinnost-loveka-vyhynutie>.

týchto princípov možno vnímať požiadavky plynúce z konceptu CSR ako odôvodniteľné nielen z hľadiska morálno-etických úvah a toho, čo považujeme za dobré a žiaduce, ale rovnako aj v ich aspoň základnom a všeobecnom normatívnom vyjadrení. V tomto zmysle sa môže stať z nejasného a právne pomerne zložito uchopiteľného konceptu CSR niečo, s čím už vieme aj z hľadiska riešenia konkrétnych právnych situácií pracovať.

Z hľadiska reálnej aplikácie CSR v podnikateľskom prostredí môžu, podľa našej mienky, nastať rôzne situácie, pri ktorých bude potrebné riešiť polemické otázky súvisiace napríklad aj s výkonom funkcie konkrétnych osôb zodpovedných za riadne fungovanie obchodnej spoločnosti, resp. za jej smerovanie. V tejto súvislosti je, podľa našej mienky, možné posudzovať aspekty spoločensky zodpovedného podnikania aj v kontexte otázok súvisiacich s prípadnými nárokmi zo zodpovednosti za škodu spôsobenú štatutárnym orgánom, resp. jeho členom obchodnej spoločnosti v prípade, že by tento realizoval v mene spoločnosti úkony síce súladné s konceptom CSR, ale na tieto by bolo potrebné v konečnom dôsledku vynaložiť vyššiu sumu finančných prostriedkov ako tú, ktorú by spoločnosť vynaložila na uspokojenie tej istej potreby spôsobom nerešpektujúcim CSR.^{55 56} Ide o to, či možno voči takémuto štatutárovi uplatňovať nároky na náhradu škody, ktorú by *stricti iuris* bolo možné odôvodniť tým, že v dôsledku konania tohto štatutárneho orgánu došlo k zníženiu majetku spoločnosti, resp. tým, že nedošlo k vytvoreniu takého zisku, ktorý by bol inak spoločnosťou dosiahnutý, ak by štatutárny orgán nepostupoval podľa konceptu spoločensky zodpovedného podnikania. Inak povedané, možno uplatňovať nároky zo zodpovednosti za škodu napríklad podľa § 135a, resp. § 194 OBZ voči štatutárnemu orgánu, ktorý by v mene spoločnosti konal podľa princípov spoločensky zodpovedného podnikania?⁵⁷ Usudzujeme, že podľa dosiaľ

⁵⁵ Úvahy na túto tému vychádzajú z príspevku LUKÁČKA, P., GRAMBLIČKOVÁ, B. *Koncept zodpovednosti (v rámci obchodných spoločností ako právnických osôb v kontexte spoločensky zodpovedného podnikania aneb je možné ochrániť spoločensky zodpovedného štatutára?* Tento príspevok bol prednesený na vedeckej konferencii organizovanej Právnickou fakultou Karlovej Univerzity na tému *PRÁVNÍ JEDNÁNÍ A ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOB PO REKODIFIKACI ČESKÉHO SOUKROMÉHO PRÁVA*, ktorá sa konala v Prahe dňa 24. 5. 2019.

⁵⁶ Napríklad kúpa listových obálok vyrobených z recyklovaného papiera znamená spravidla vyšší náklad ako v prípade obálok obyčajných a pod. Síce sa tento príklad môže javiť ako nepodstatný z hľadiska celkových prostriedkov, ktoré by boli pre spoločnosť „ušetrené“ kúpou obyčajných obálok, ale, podľa nášho názoru, dostatočne vyjadruje samotnú podstatu našich úvah.

⁵⁷ K úvahám o zodpovednosti pro CSR orientovaného štatutárneho orgánu pozri aj PATAKYOVÁ, M., GRAMBLIČKOVÁ, B. Spoločenská zodpovednosť obchodných spoločností a trvalo

predostretých úvah bolo možné koncept CSR vnímať ako do istej miery abstraktnú koncepciu a predstavu o tom, ako by mohlo, prípadne malo vyzerať podnikanie a čo by sme od neho mohli, resp. mali očakávať v ideálnom svete. V kontexte uvedených úvah o následkoch konania štatutárov sa však aj z toho konceptu stáva reálny právny problém práva obchodných spoločností, ktorého riešenie môže mať zásadné následky, a to jednak pre obchodnú spoločnosť, ak povieme, že takýto štatutár nemá niest' zodpovednosť za toto svoje „zodpovedné“ konanie, a na druhej strane aj pre štatutárov, ktorí by mali záujem pri realizácii podnikateľskej činnosti brať na zreteľ aj iné ciele ako ziskovosť obchodnej spoločnosti, v mene ktorej konajú. Domnievame sa, že riešenie tejto situácie nie je jednoduché, a to z dôvodu, že zákon túto otázku neupravuje, ako aj z dôvodu, že sa v tejto oblasti dostáva do konfliktu určitý vyšší princíp s pozitívno-právnym vymedzením podnikania v právnych predpisoch. Z hľadiska jeho riešenia by sme sa aj napriek tomu mali snažiť hľadať odpovede vo všeobecných ustanoveniach Obchodného zákonníka, definujúcich samotnú činnosť obchodných spoločností. V tomto zmysle platí, že len spoločnosť s ručením obmedzeným a akciová spoločnosť môžu byť založené za iným účelom ako podnikanie. Toto by sme hneď na úvod chceli rozlíšiť a z hľadiska riešenia konfliktu medzi CSR a dôrazom na zisk obchodnej spoločnosti rozlišujeme medzi:

1. Obchodnými spoločnosťami založenými za iným účelom ako podnikanie, v rámci ktorých je potrebné skúmať, do akej miery a či vôbec tento účel reflektuje na princípy CSR, a ak áno, tak by bolo možné sa prikloniť k záveru, že štatutárne orgány obchodných spoločností konajúcich v jeho súlade by nemali byť braní na zodpovednosť za to, že v tomto duchu v mene spoločnosti konali.
2. Obchodnými spoločnosťami, ktoré sú založené za účelom podnikania podľa § 2 ods. 1 OBZ s tým, že vo svojich zakladateľských dokumentoch explicitne otázku CSR neriešia. V rámci tohto druhu obchodných spoločností vzniká v najväčšej miere konflikt medzi rýdzo ekonomickým pohľadom na výkon tejto činnosti a takým, ktorý by reflektoval na CSR. V tejto súvislosti si môžeme položiť otázku: je pre obchodnú spoločnosť dobré a v jej záujme to, čo je dobré a v záujme spoločnosti ako takej? Môže obchodná spoločnosť rezignovať na princípy spoločensky zodpovedného podnikania?

udržateľný rozvoj. In HUSÁR, J., CSACH, K. (eds.) *Konflikty záujmov v práve obchodných spoločností*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 42 – 43.